

УДК 368:338

Непочатенко О.О.

*доктор економічних наук, професор,
Уманський національний університет садівництва*

Юдін В.К.

*аспірант кафедри фінансів банківської справи та страхування
Уманського національного університету садівництва*

МОДЕЛІ СТРАХУВАННЯ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

INSURANCE MODELS IN THE FIELD OF AGRICULTURAL PRODUCTION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості функціонування сільськогосподарського сегменту страхового ринку в зарубіжних країнах. Визначено можливість залучення та адаптації зарубіжного досвіду державної фінансової підтримки до страхового ринку України в рамках базових моделей страхування.

Ключові слова: ризик, страховик, страхувальник, страхування з державною підтримкою, страховий тариф, страховий продукт, страхування майна, ризики під час страхування майна сільськогосподарських товаровиробників.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности функционирования сельскохозяйственного сегмента страхового рынка в зарубежных странах. Определена возможность привлечения и адаптации зарубежного опыта государственной финансовой поддержки к страховому рынку Украины в рамках базовых моделей страхования.

Ключевые слова: риск, страховщик, страхователь, страхование с государственной поддержкой, страховой тариф, страховой продукт, страхование имущества, риски при страховании имущества сельскохозяйственных товаропроизводителей.

ANNOTATION

The article states the performance features of agricultural segment on the foreign insurance market. In addition specified the possibility and customization of the foreign experience in the sphere of State financial support of Ukrainian insurance market within a framework of standard insurance models.

Keywords: risk, Insurer, Insured, insurance with State support, insurance rate, insurance product, property insurance, and property risks insurance of agro producers.

Постановка проблеми. Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та подальшого впливу на європейські ринки. Вона переживає період глибоких змін. При цьому одним з елементів ринкової моделі аграрного сектору є створення нової системи страхування для зниження рівня ризикованості виробничої діяльності. Один із найскладніших і найбільш ризикових видів страхування – це страхування сільськогосподарських ризиків, і сьогодні в Україні все більше починають усвідомлювати, що їх необхідно страхувати. Агрострахування є одним із важливих засобів зменшення ризиків у сільськогосподарському виробництві. Проте, незважаючи на суттєву необхідність даного заходу, у нашій країні лише робляться перші кроки у цьому складному ринковому сегменті. Слід зазначити, що сільськогосподарське страхування розвивалося в усьому світі як головний

інструмент управління ризиками для зменшення негативного впливу погоди та природних факторів. Сповільнений розвиток страхування в аграрній сфері України пояснюється відсутністю повноцінного законодавчого забезпечення, недоліками в організації та координації співпраці головних учасників ринку страхових послуг в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі напрацювання щодо страхування в аграрній сфері здійснили В. Базилевич, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Мних, С. Навроцький, С. Осадець та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим варто розглянути можливість залучення позитивних елементів страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері у розрізі моделей.

Мета статті полягає у вивченні та узагальненні особливостей функціонування сільськогосподарського сегменту страхового ринку зарубіжних країн та наданні рекомендацій щодо вдосконалення страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільськогосподарське страхування є специфічним видом страхування, яке об'єднує декілька підгалузей. Виділення сільськогосподарського страхування в окремий клас здійснюється за принципами формування комплексних видів страхування. До таких видів належать морське, космічне, авіаційне, медичне тощо.

Сільськогосподарське страхування – розгалужене поняття, до його складу входить багато різних видів страхування, як майнових, так і відповідальності. Тому воно є підгалуззю як майнового страхування так і страхування відповідальності (рис. 1), які, своєю чергою, виступають субкатегоріями страхування.

Відповідно, сільськогосподарське страхування, перебуваючи в субпідрядному зв'язку з даними галузями страхування, має ті ж ознаки і функції, якими володіє категорія страхування.

Отже, сільськогосподарське страхування – це насамперед система економічних відносин

Рис. 1. Місце сільськогосподарського страхування в загальній системі страхування

між конкретними суб'єктами господарювання, де, з одного боку, виступають страховики – фінансово-кредитні установи, а з іншого – страховальники – сільськогосподарські підприємства, орендарі, селянські (фермерські) господарства, які за певну плату передають свої ризики майнових, фінансових утрат у сільськогосподарській діяльності для отримання відшкодування у разі настання страхового випадку.

Сільськогосподарське страхування характеризується комплексністю, оскільки включає в себе страхування врожаю культур та багаторічних насаджень, тварин, машин, будинків, транспортних засобів, насіння, готової продукції, відповідальності товаровиробника та ін.

Світовий досвід у галузі страхування сільськогосподарського виробництва свідчить про функціонування в багатьох країнах

національних систем страхування сільськогосподарських ризиків. При цьому кожна країна створює власну, необхідну їй систему страхового захисту сільськогосподарського виробництва (табл. 1).

Із табл. 1 видно, що нині у світі виокремилися різні підходи до підтримки та розвитку страхування в аграрній сфері як необхідного інструменту стабілізації виробничого процесу та доходів сільгоспвиробників.

Залежно від історичних, економічних, соціальних особливостей, що склалися в кожній окремій країні, виділяють три моделі страхування в аграрному секторі (рис. 2).

Причому світовий досвід свідчить, що в міжнародній практиці страхування сільськогос-

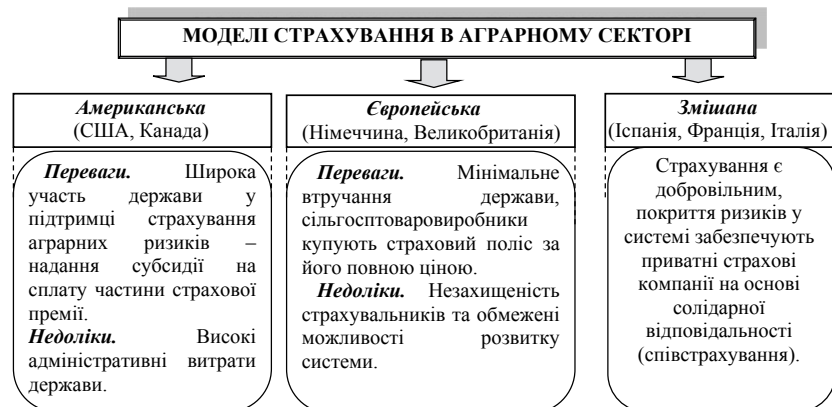

Рис. 2. Сукупність моделей страхування в галузі сільськогосподарського виробництва

Таблиця 1

Системи страхування аграрних ризиків у країнах світу

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
США	Федеральна корпорація страхування врожаю (Federal Crop Insurance Corporation) Департаменту сільського господарства; страхові компанії; товариства взаємного страхування	Забезпечення виконання Федеральної програми страхування врожаю, яка включає: – перерахунок страховикам із федерального бюджету за фермерів 60% страхових премій; – забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю; – контроль організації перестрахування; – забезпечення перестрахування понад 40% ризиків агропромислового комплексу за кордоном
Канада	Державна корпорація страхування аграрних ризиків (Agriculture Financial Services Corporation); страхові компанії; товариства взаємного страхування	Забезпечення виконання Державної програми страхування аграрних ризиків, яка передбачає: – субсидовані заощадження для фермерів; – виконання програми забезпечення доходів (рівня доходів фермерам не нижче ніж 70% від попереднього рівня за останні три роки); – контроль організації перестрахування; – забезпечення перестрахування понад 40% агроризиків за кордоном
Португалія	Система державного та приватного партнерства	Держава: субсидії фермерам на страхування та організація перестрахування. Приватні страхові компанії (інтегровані в систему страхування сільськогосподарських ризиків); розроблення програм страхування та контроль їх виконання; відшкодування частини ризиків, не відшкодованих державою
Італія, Франція, Австрія, Німеччина	Система страхування під контролем держави та за участі товариств взаємного страхування (перехід до іспанської моделі агрострахування)	Страхові компанії: розроблення страхових продуктів зі страхування аграрних ризиків. Держава: контроль здійснення страхового та перестрахового захисту сільськогосподарських товаровиробників

подарських ризиків сформувалися дві основні моделі, які умовно можна назвати «американська» та «європейська». Для американської моделі, яка застосовується в США та Канаді, характерна значна підтримка держави у страхуванні сільськогосподарських ризиків. Для європейської моделі характерна мінімальна участь держави в аграрному страхуванні, котра зводиться, головним чином, до виконання контрольних функцій щодо діяльності приватних страхових компаній у цьому секторі ринку страхових послуг.

Обидві ці моделі мають свої переваги і недоліки, але, як свідчить міжнародний досвід, найефективнішим під час страхування аграрних ризиків є поєднання цих двох моделей (змішана модель).

Саме така система страхування сільськогосподарських ризиків діє в Іспанії, яка, за оцінками експертів міжнародного проекту ЄС Tacis «Вдосконалення управління ризиками фермерських господарств та малих і середніх господарств в аграрному секторі», є країною з найрозвиненішою системою агрострахування в Європі.

Ураховуючи наведений на рис. 1 механізм, слід більш детально розглянути можливості адаптації зарубіжного досвіду здійснення страхування в аграрній сфері з державною фінансовою підтримкою до вітчизняних умов у розрізі вищенаведених моделей.

Класичним прикладом американської моделі страхування є система страхування США, де для проведення державної політики у сфері аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства було створено Агентство з управління ризиками (Risk Management Agency, RMA). Головними функціями Агентства є контроль над діяльністю страхових компаній, задіяних у державних програмах, контроль над виконанням страхових угод та розподіл страхових субсидій [2; 3]. RMA також керує Федеральною корпорацією зі страхування врожаю FCIC, що є державною компанією, через яку здійснюється контроль над діяльністю виробників та страховиків, перевіряється актуарна збалансованість федеральних програм страхування врожаю, надаються стандартні угоди з перестраховування ризиків, реалізуються програми державної підтримки [1; 4].

До основних державних програм страхування врожаю та доходу належать: Програма захисту від катастрофічних ризиків (Catastrophic Risk Protection, CRP), Програма мультиризикового страхування врожаю (Multiple Peril Crop Insurance, MPCI), Програма «Груповий план» (Group Risk Plan, GRP), Програма захисту доходу (Income Protection, IP) та ін. [5].

Разом із тим для окремих субсидованих програм страхування в США характерне встановлення диференційованих страхових субсидій залежно від рівня обраного страхового покриття врожаю та ціни, що, на нашу думку, варто

запозичити і до української практики надання страхових субсидій для уникнення субсидування формального страхування.

На відміну від США в Канаді створено державна і приватна системи страхування та відшкодування збитків, покликаних компенсувати матеріальні та економічні втрати і сприяти відновленню виробничого потенціалу в сільському господарстві. Сфера діяльності та функції двох систем розмежовані, хоча об'єктом їх уваги може бути один і той же сегмент. Причиною такого розподілу є, по-перше, різна природа факторів, що спричиняють матеріальні й економічні збитки в сільському господарстві, і, по-друге, кінцевий результат діяльності кожної системи.

Кінцевою метою будь-якої страхової компанії є одержання комерційної вигоди, тоді як держава керується загальнонаціональним інтересом щодо збереження і розвитку виробничого потенціалу як основи продовольчої безпеки держави та економічної вигоди у більш широкому аспекті [3; 4; 6, с. 6].

Добровільні державні програми страхування результатів виробничої діяльності і компенсації втрат у результаті надзвичайних обставин реалізуються через спеціалізовані державні установи – Королівські корпорації. Прикладами таких програм є Програма страхування культур у разі повної або часткової загибелі врожаю (CIP), Програма страхування виробленої продукції, що призначена для реалізації на ринку (RIP), Національна тристороння стабілізаційна програма (NTSP), Програма стабілізації доходів виробників (CAIS), Страхування виробництва (PI) та ін. [6, с. 7–10]. Прийняття вказаних програм страхування господарської діяльності фермерів розглядається як один із способів економічної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Це продиктовано розумінням того, що життєздатність галузі залежить від економічного стану первинного виробника.

Королівські корпорації також пропонують пакети різних продуктів фінансової підтримки для виробників, доступ до яких надається лише за участі аграріїв у програмах страхування. Такий підхід до запровадження своєрідної страхової перепустки аграрія до бюджетних програм доцільним є і в Україні. Суть його полягатиме в необхідності страхування за участі сільгосптоваровиробника у програмах державної підтримки аграрного виробництва, оскільки наявність страхового полісу слугуватиме гарантією надійних відносин та результативності й ефективності виділення бюджетних коштів у вказаній сфері.

Типовим прикладом європейської моделі страхування у сфері аграрного виробництва є приватні системи страхування Великобританії та Німеччини, що не включають спеціальних програм страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі [7; 8]. Система страхування аграрного сектору в Німеччині представлена приватним страхуванням, що пропонує страхові продукти від граду, включаючи зниження якості про-

дукції. В Україні поки що не використовуються страхові продукти, що враховують ризик утрати якості сільськогосподарської продукції, розробка яких, вважаємо, повинна стати першочерговим завданням на майбутнє. Також у Німеччині діють програми ситуативних державних виплат у разі настання стихійних лих. Указані програми є структурованими, а виплати здійснюються лише за дозволом ЄС [4].

У цілому для країн Європи характерними є три моделі компенсації збитків від стихійних лих (табл. 2).

Варто зауважити, що саме третя модель, що наведена в табл. 2, набуває все більшої попу-

лярності в країнах Європи, оскільки в ній реалізується найбільш ефективно попередження та подолання руйнівних наслідків стихійних лих через створення системи партнерства між державою, суб'єктами господарювання і страховими компаніями шляхом розподілу важливих обов'язків та завдань між ними.

Успішним може бути лише таке залучення зарубіжного досвіду, яке не викликає суперечностей і є адаптованим до базового досвіду здійснення страхування в Україні (рис. 3).

Отже, ключові особливості моделей страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах згруповано на рис. 4.

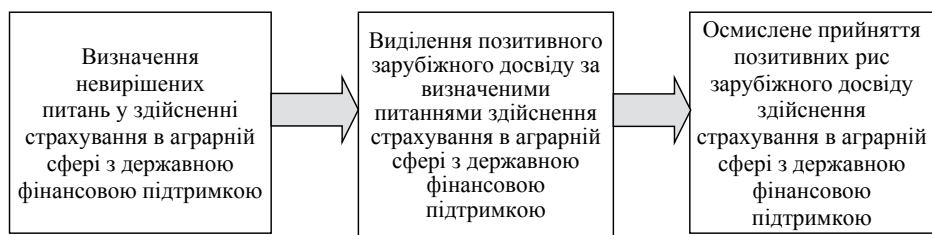

Рис. 3. Механізм залучення зарубіжного досвіду здійснення страхування в аграрній сфері з державною фінансовою підтримкою

Рис. 4. Особливості моделей страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах

Таблиця 2

Європейські моделі компенсації збитків від стихійних лих

Тип моделі	Основні риси
Надання державою компенсації постраждалим через прийняття рішення по кожному окремому випадку по факту (ex post)	Після настання стихійного лиха держава офіційно проголошує, що даний випадок є «катастрофою», і визначає умови, згідно з якими постраждалі можуть одержати грошову допомогу. Такий підхід створює значну невизначеність. (Нідерланди, Німеччина, Італія, Швеція)
Виплати з фонду допомоги у разі стихійних лих (ex ante)	Держава діє за очікуваннями, а не по факту, і сума відшкодування понесеного збитку є обмеженою, тобто надається лише грошова допомога, а не повна компенсація збитку. Переважно встановлюється мінімальна межа понесених збитків, що означає можливість звернення за одержанням допомоги. (Бельгія, Австрія)
Регулятивне втручання держави в приватний ринок страхових послуг	Накладається обов'язок на осіб, що придбали поліс добровільного страхування, здійснити додатковий внесок на обов'язкове страхування від стихійних лих. Таким чином, модель передбачає певні законодавчі обмеження стосовно конкуренції та вільного вибору страхових послуг споживачами через доповнення державної допомоги послугами приватного страхового ринку. (Франція)

Водночас слід зазначити, що найефективнішим під час страхування аграрних ризиків є поєднання переваг американської та європейської моделей страхування, прикладом якого виступає агрострахування Іспанії.

Висновки. Отже, моделі страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах характеризуються такими ключовими особливостями: держава бере активну участь у діяльності системи; політика держави у сфері страхування є прозорою та послідовною; страхування є добровільним; створюються спеціальні державні установи для вироблення та реалізації політики держави в зазначеній сфері; держава може надавати страхові субсидії як сільгоспвиробникам, так і страховим організаціям; держава розвиває альтернативні форми фінансування та страхування у разі настання стихійних лих. Кожна з моделей має свої переваги та недоліки, однак усе більше країн виявляють інтерес саме до змішаної моделі, що притаманна Іспанії. Вона забезпечує, з одного боку, потрібний рівень страхування в аграрному секторі, а з іншого – створює певну зацікавленість аграріїв щодо посилення захисту майнових інтересів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Якубович В. Система страхування аграрних ризиків в Іспанії: висновки для України / В. Якубович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/30/2719>.
2. Сравнение программ страхования урожая в США [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/10/02/2585>.
3. Нагорный В.Д. Сельское хозяйство Канады. Корни успеха / В.Д. Нагорный. – М. ; Майкоп : Качество, 2006. – 328 с.
4. Адамчук Н.Г. Европейская практика компенсации ущерба, причиненного имуществу стихийными бедствиями / Н.Г. Адамчук, А.Е. Кореневский // Страховое дело. – 2010. – № 3. – С. 32–38.
5. Портал про страхування сільськогосподарських ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agroinsurance.com/ru/>.
6. Минкіна Г.І. Страхування як елемент управління ризиками підприємств АПК / Г.І. Минкіна // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 3. – С. 4–11.
7. Лузан Ю.Я. Прогноз обсягів державної підтримки страхування врожаю сільськогосподарських культур в Україні / Ю.Я. Лузан, Н.А. Герасименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/LUZAN.pdf.
8. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 18. – С. 79.
9. Гутко Л.М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва / Л.М. Гутко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 147–152.
10. Томашевський Ю.М. Актуальні питання страхового захисту в сільському господарстві / Ю.М. Томашевський // Економічний простір. – 2010. – № 44/1. – С. 161–166.